

Jacek Jan Gołębiowski

Ośrodek Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL

Elity polskie w Londynie po II wojnie światowej. Geneza polskiego Londynu

Masowy wymiar emigracji polskiej w Wielkiej Brytanii jest związany z działalnością Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i rządu Rzeczypospolitej Polskiej na emigracji podczas drugiej wojny światowej. Wojenny i wojskowy charakter tej emigracji uzależniony był ponadto od kwestii politycznej przyszłości Polski i nowego ładu w Europie po zakończeniu wojny. Nowy „jałtański porządek” w powojennej Europie i podział świata na dwa bieguny: USA i sojusznicy oraz ZSRR i państwa satelickie zdecydowały o pozostaniu około 500 tysięcy Polaków na Zachodzie.

Ta nowa wielka fala polskiej emigracji politycznej słusznie nazywana obecnie „drugą wielką emigracją” miała ogromny wpływ na formy organizacyjne życia społeczno-kulturalnego emigrantów polskich w Wielkiej Brytanii, jak i w innych państwach Zachodu.

W chwili zakończenia drugiej wojny światowej na Wyspach Brytyjskich przebywało 95 tysięcy Polaków z czego 54 234 było żołnierzami, 21 744 było cywilami (dane Home Office), a około 20 tysięcy służyło w lotnictwie, marynarce wojennej i służbach pomocniczych. Do tej liczby w latach 1945-1947 dołączyło około 200 tysięcy żołnierzy PSZ (żołnierze II Korpusu gen. W. Andersa, I Dywizji Pancerniej gen. S. Maczka, I dywizji Spadochronowej gen. S. Sosabowskiego etc.), z których 95 tysięcy zaryzykowało powrót do Polski. Poza repatriacją do Ojczyzny część polskich emigrantów wybrała dalszą podróż do USA, Kanady, Australii czy też państw Ameryki Południowej (głównie Argentyny).

Według brytyjskich danych w październiku 1949 roku na terenie Zjednoczonego Królestwa przebywało około 160 tysięcy Polaków. Do Polskiego Korpusu Przynależności i Rozmieszczenia wstąpiło 114 tysięcy żołnierzy i oficerów, z czego 20 tysięcy reemigrowało, bądź udało się w dalszą podróż w poszukiwaniu zatrudnienia (casus Argentyny).¹

Generalnie należy stwierdzić, iż cechą wyróżniającą polską emigrację po drugiej wojnie światowej w Wielkiej Brytanii był niespotykane wysoki odsetek inteligencji i ziemiaństwa (elit II Rzeczypospolitej, które uniknęły zbrodniczej ręki nazistów i komunistów).

Według danych Polskiego Korpusu Przynależności i Rozmieszczenia około 10 tysięcy polskich emigrantów miało wyższe wykształcenie zawodowe. Było wśród nich 65 profesorów i wykładowców wyższych uczelni, 319 nauczycieli szkół średnich i 690 nauczycieli szkół powszechnych, 131 dziennikarzy, 54 pisarzy i literatów, 617 prawników, 400 aktorów, malarzy i rzeźbiarzy, 850 urzędników sądownictwa, 64 architektów, 71 duchownych, ponad 1000 inżynierów, 790 lekarzy i dentyków, 302 farmaceutów, przeszło 2500 urzędników państwowych i 1800 urzędników zatrudnionych w prywatnych przedsiębiorstwach i bankach.² Była to elita narodu polskiego, której poczucie polskiej tożsamości, głęboka świadomość historyczna oraz silna identyfikacja z religią katolicką wpłynęły na rozwój i formy działalności licznych organizacji polonijnych na terenie Wielkiej Brytanii, polskiej oświaty i polskiej prasy.

---

¹ W samej Argentynie liczbę polskich inżynierów i techników, którzy napłynęli po wojnie do argentyńskiego przemysłu, górnictwa i budownictwa szacuje się na około 2 tysiące osób. Fakt ten miał ogromne znaczenie dla rozwoju gospodarki argentyńskiej. Ponadto wielu wybitnych polskich specjalistów zostało zatrudnionych w Argentyńskich Zakładach Zbrojeniowych (np. A. Żebrowski, specjalista od broni i amunicji ppanc., W. Hanke, specjalista od lotnictwa, A. Kowalczyk, specjalista od balistyki rakietowej, itd.). Polscy profesorowie wykładali na argentyńskich uniwersytetach i wyższych uczelniach wojskowych.

² T. Radzik, *Spoleczność polska w Wielkiej Brytanii w latach 1945-1990*, w: *Polonia w Europie*, pod red. B. Szydłowskiej-Ceglowej, Poznań 1992, s. 440-441.

Inteligencki charakter polskiej emigracji wpłynął na osiedlanie się jej w wielkich miastach, przy czym fenomenem było osiedlenie się 80% Polaków w Londynie. Wielka Brytania w odróżnieniu od Stanów Zjednoczonych i Kanady nie wypracowała rządowego programu asymilacji czy integracji, co sprzyjało tworzeniu dużej zbiorowości polskiej.

Głównym powodem ogromnego zaangażowania się polskich elit w działalność polonijnych instytucji, organizacji, szkolnictwa i prasy była deklasacja zawodowa wszystkich emigrantów związana z podjęciem zarobkowej pracy fizycznej. Dotyczyło to wszystkich od najwyższych rangą wojskowych (gen. Sosabowski, gen. Maczek, gen. Klemens Rudnicki, gen. Fabrycy, gen. Bór-Komorowski, gen. Kordian Zamorski), polityków i pozostałej części inteligencji.

Elity polityczne „polskiego Londynu”

Wycofanie 5 lipca 1945 roku przez Wielką Brytanię, USA, Francję i inne państwa uznania dla polskiego rządu emigracyjnego w Londynie, zmieniło radykalnie jego pozycję międzynarodową (uznawały go nadal: Hiszpania, Irlandia, Kuba, Liban i Stolica Apostolska), nie spowodowało jednak jego likwidacji. Na emigracji nadal funkcjonował system partyjny i grono znanych polityków, istniała baza materialna oraz dziesiątki tysięcy emigrantów, którzy nigdy nie pogodzili się z politycznym zniewoleniem Polski i sowietyzacją. Na następne 45 lat Londyn stał się polityczną stolicą polskiej emigracji. W ramach emigracyjnej państwowości widziano oprócz instytucji politycznych organizacje i przedsięwzięcia niepolityczne takie jak naukę, oświatę, prasę oraz zrzeszenia społeczne, a nawet Bank Emigracyjny. Wszystkie razem miały tworzyć strukturę przypominającą normalne państwo. Materialną podstawę jego działania, a także niezależność od obcych, zapewnić miał Skarb Narodowy. Powołany do życia w 1949 roku, trudnił się gromadzeniem funduszy, w przeważającej mierze dobrowolnych składek pochodzących od Polaków rozsianych po świecie.

Tak urządzona państwowość była formą kontynuacji II RP oraz alternatywą dla komunistycznej PRL.³

Rząd w Londynie dysponował przedstawicielami we wszystkich skupiskach polskich oraz własną służbą dyplomatyczną. Funkcje nieoficjalnych ambasadorów pełnili zawodowi dyplomaci II RP, m.in. Juliusz Łukasiewicz, Józef Lipski, Kajetan Morawski czy też Kazimierz Papée.

Parlamentaryzm polski w Wielkiej Brytanii łączył tradycyjne stronnictwa II RP takie jak: Stronnictwo Narodowe, Polska Partia Socjalistyczna, Polskie Stronnictwo Ludowe, Stronnictwo Pracy z ugrupowaniami odpryskowymi ruchu ludowego, socjalistycznego i chadeckiego takimi jak: Związek Socjalistów Polskich na Obczyźnie, Stronnictwo Ludowe „Wolność” oraz nowymi partiami ukształtowanymi na emigracji, np.: Liga Niepodległości Polski, Niezależna Grupa Społeczna, Niezależny Ruch Społeczny, Konwent Walki o Niepodległość, Polski Ruch Wolnościowy Niepodległość i Demokracja etc.

Zadania polityczne polskiego wychodźstwa w Wielkiej Brytanii zostały zdefiniowane w Odezwie Rządu Rzeczypospolitej z dnia 26 czerwca 1945 roku. Czytamy w niej m.in.:

---

³ W 1959 roku Skarb Narodowy obchodził swoje dziesięciolecie, jak podaje dr Edward Sołtys w swojej pracy *Parlament na Obczyźnie*, Toronto 2006, w latach 1949-1958 zebrano kwotę 575 281 dolarów amerykańskich. Najwięcej pieniędzy zebrano w Europie (301 288 \$), w tym w samej Wielkiej Brytanii (181 528). Owocna zbiórka pochodziła z USA (176 349), Kanady (40 023), Australii (8 038) oraz z Afryki (6 914). W roku jubileuszowym Skarbem Narodowym kierowała Główna Komisja w składzie: gen. Władysław Anders, Jan Baliński-Jundziłł, Józef Baraniecki, gen. Tadeusz Bór-Komorowski, Mieczysław Chmielewski, Adam Ciołkosz, Antoni Dargas, Zygmunt Dygat, Władysław Folkierski, Władysław Juchniewicz, gen. Marian Kukiel, Stanisław Lis, Stanisław Misiakowski, Zygmunt Nowakowski, gen. Roman Odzieżyński, Stanisław Pelc, Zygmunt Podhorski, Bogdan Podoski, Edward Raczyński, Tadeusz Romer, Kazimierz Sabat, Alfred Sas-Korczyński, Stefan Soboniewski, Stanisław Sopicki, gen. Kazimierz Sosnowski, Zbigniew Stypułkowski, Zygmunt Szadowski, Tymon Terlecki, Mieczysław Thugutt, Leon Woroniewicz, ks. Adam Wróbel, Waclaw Zagórski i Karol Poznański.

„Rząd polski nie może zgodzić się na oderwanie połowy terytorium narodu polskiego, łącznie z miastami tak drogimi dla całego narodu polskiego, jak Lwów i Wilno.

Rząd polski nie może zgodzić się na narzucenie Polsce ustroju socjalnego, obcego jej podstawowym pojęciom pokoju, zasadom prawa i tradycjom moralnym.

Rząd polski nie może się zgodzić na uznanie żadnych praw samowłaźczego komitetu, złożonego przeważnie z członków partii komunistycznej i podległego obcemu państwu.

Rząd polski nie może się zgodzić na niszczenie prawnego porządku, na którym jest oparta egzystencja państwa polskiego.

Rząd polski nie może się zgodzić na zerwanie tysiącletnich więzów pomiędzy Polską a światem zachodniej kultury i cywilizacji ...

Wartości moralne naszej cywilizacji, obecnie podeptanej, zostaną odrodzone i w końcu zwyciężą. Z całej swej mocy musimy dążyć do przyspieszenia tego odrodzenia. W tym okresie każdy Polak ma przed sobą doniosłe zadanie. Pierwszym obowiązkiem jest zachowanie godności naszego narodu przez wykazanie dyscypliny i opamowania, przez solidarność, przez nieskazitelność życia publicznego i prywatnego. Na każdym stanowisku i na każdym polu Polacy muszą dać przykład nieugiętości, pracy i twórczego wysiłku. Przyszły los Polaków nie będzie jednakowy. Gdy większa część będzie znosić okropną rzeczywistość systemu policyjnego, inni pozostaną w wolnym świecie, aby być rzecznikami tych co muszą milczeć.

Droga naszej przyszłości jest trudna lecz u kresu naszej wędrówki zobaczymy Polskę, za którą wszyscy walczyliśmy z całego serca. Polskę wolną i niepodległą, Polskę wolności i sprawiedliwości, Polskę w której zwycięży miłość Boga i ludzi”.⁴

Wychodźstwo polskie w Wielkiej Brytanii nie tylko podtrzymało, ale imponująco rozwinęło budowaną podczas drugiej wojny światowej wokół rządu emigracyjnego sieć instytucji życia społecznego, kultu-

---

⁴ Odezwą Rządu Rzeczypospolitej z dnia 26 czerwca 1945. Dodatek do Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza z 27 czerwca 1945 r.

ralnego i politycznego. Fakt iż większość ocalałej z pożogi wojennej przedwojennej elity politycznej i kulturalnej osiedliła się w Zjednoczonym Królestwie sprzyjał aktywności intelektualnej polskiego środowiska emigracyjnego.

Historię „polskiego Londynu” współtworzyli wybitni przedstawiciele wszystkich warstw polskiej elity uformowanej podczas niepodległego dwudziestolecia II Rzeczypospolitej Polskiej.

Na emigracji w Wielkiej Brytanii znaleźli się najważniejsi dowódcy, oficerowie i żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Byli wśród nich generałowie: Władysław Anders, Stanisław Maczek, Józef Haller, Stanisław Kopański, Stanisław Sosabowski, Klemens Rudnicki, Tadeusz Bór-Komorowski, Kazimierz Fabrycy, Stefan Dąb-Biernacki, Józef Zamorski, Marian Kukiel, Kazimierz Sosnkowski i inni. Ich los podzielili wybitni przedstawiciele świata polityki i dyplomacji, tacy jak: Władysław Raczekiewicz, Edward Raczyński, August Zaleski, Tomasz Arciszewski, Adam Ciołkosz, Tadeusz Bielecki, Jędrzej Giertych, Wojciech Wasiutyński, Władysław Folkierski, Stanisław Stroński, Wiktor Trościanko, Antoni Dargas, Stanisław Grabski, Tymon Terlecki, Rowmund Piłsudski, Stanisław Cat-Mackiewicz, Antoni Pająk, Aleksander Zawisza i wielu innych.

Do tego znakomitego grona należy doliczyć wybitnych twórców kultury, do których należeli: Jan Lechoń, Kazimierz Wierzyński, Józef Czapski, Maria Kuncewiczowa, Zofia Kossak-Szczucka, Józef Mackiewicz, Juliusz Mieroszewski, Sergiusz Piasecki, Melchior Wańkowicz, Marian Hemar, Tadeusz Żenczykowski, Leopold Pobóg-Kielanowski, Zygmunt Nowakowski, Feliks Konarski, Włada Majewska, Regina Kowalewska, Mieczysław Grydzewski, Aleksander Bregman, Stefania Kossowska i inni.

Najważniejsze tytuły prasowe

Zdecydowanie inteligencki charakter polskiego wychodźstwa w Londynie znalazł swoje odzwierciedlenie w niewiarygodnie wiel-

kiej ilości tytułów prasowych, periodyków i biuletynów. Ich łączna ilość w latach 1945-1989 wynosi 838 tytułów.⁵ Wiele z nich na stałe wpisało się w dzieje polskiej społeczności na Wyspach Brytyjskich. Do najważniejszych należą:

1. **„Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza”**, gazeta zaczęła wychodzić w Londynie od lipca 1940 roku, w 1944 została połączona z Dziennikiem Żołnierza. Docierała do większych skupisk polonijnych nie tylko w UK. Nakład około 30 tysięcy sprawił, iż było to najbardziej opiniotwórcze pismo polskiej emigracji politycznej. Pismo antykomunistyczne, patriotyczne, kultywujące najpiękniejsze tradycje i wartości niepodległej Polski, posiadało atrakcyjne dodatki: weekendowy Tydzień Polski i Środa Literacka. Redaktorami byli m.in.: Tadeusz Hurko, Aleksander Bregman (od 1959). Pisali w nim najwybitniejsi przedstawiciele emigracji: Stanisław Stroński, Marian Kukiel, Marian Hemar, Zygmunt Nowakowski, Feliks Łobodowski i wielu innych. Dziennik zaprzestał swojej tradycyjnej drukowanej formy w lipcu 2015 roku i rozpoczął kontynuację tytułu wyłącznie w wersji elektronicznej.

2. **„Gazeta Niedzielną”**, tygodnik ukazujący się przy współudziale Polskiej Misji Katolickiej w Anglii, odwołujący się do przedwojennej tradycji przystępnych pism katolickich. Redaktorzy: Józef Kisielewski, Jan Bielatowicz. Nakład ok. 8 tysięcy egzemplarzy.

3. **„Wiadomości”**, założone przez Mieczysława Grydzewskiego w 1946 r. były kontynuacją przedwojennych Wiadomości Literackich. Na łamach tygodnika pisywali najważniejsi emigracyjni pisarze i publicyści, m.in.: Zygmunt Nowakowski, Adam Pragier, Stanisław i Józef Mackiewiczowie, Józef Wittlin, Ferdynand Goetel, Jan Lechoń, Kazimierz Wierzyński i Marian Kukiel. Po śmierci Grydzewskiego kontynuowane przez Michała Chmielowca i Zofię Kossowską, przestało wychodzić w 1981 roku.

---

⁵ Biblioteka Polska w Londynie, Indeks tytułów prasy polskiej w Wielkiej Brytanii w latach 1945-1989.

4. **„Myśl Polska”**, główny organ Stronnictwa Narodowego na emigracji. Wydawane od 20 marca 1941 roku w Londynie, początkowo jako dwutygodnik z dodatkiem w języku angielskim poświęconym skarbowi kultury polskiej i polskiemu wkładowi w cywilizację Europy Zachodniej, później jako miesięcznik. Pierwszym redaktorem naczelnym był Marian Emil Rojek, następnie Tadeusz Bielecki, Wojciech Wasiutyński i Antoni Dargas. Pismo na wysokim poziomie intelektualnym dzięki znakomitym publicystom (W. Wasiutyński, W. Folkierski, W. Trościanko, J. Giertych, A. Tybulewicz, T. Bielecki, W. Górski). Pismo promowało polskość na emigracji i dokonywało bieżących analiz stosunków polsko-sowieckich i polsko-niemieckich w kontekście zmian zachodzących w Europie. W roku 1992 przeniesione do Warszawy.

5. **„Orzeł Biały”**, tygodnik polityczno-literacki II Korpusu gen. Andersa o kierunku „niepodległościowym”. Wydawany od 7 grudnia 1941 roku w Buzułuku (ZSRR) towarzyszył drodze bojowej II Korpusu. Od 1949 roku w Londynie. Redagowany przez Ryszarda Piestrzyńskiego i Pawła Zarembę, stojący na straży wartości nie podlegających rewizji, często polemiczne wobec paryskiej Kultury.

W składzie kolegium redakcyjnego znajdowali się: Ryszard Piestrzyński (redaktor naczelny), Jerzy Drobnik, J. Ostrowski, T. Szywniewski. Od 1964 roku związane z SPK.

6. **„Życie”**, katolicki tygodnik religijno-kulturalny. Redagowany przez pisarza Józefa Kisielewskiego oraz Jana Bielatowicza. Prezentowało wysoki poziom, uważane było za najlepszy emigracyjny tygodnik o charakterze religijnym, sporo uwagi poświęcało sytuacji Kościoła w Polsce i w świecie. Pisali w nim: M. Rojek, W. Wasiutyński i J. Giertych.

7. **„Jutro Polski”**, organ prasowy Polskiego Stronnictwa Ludowego na emigracji, początkowo jako tygodnik później jako kwartalnik, wydawany w Londynie w latach 1942-1992. Redaktorami byli : Stanisław Młodożeniec, Władysław Grabski i Franciszek Wilk.

Na łamach pisma dyskutowano nad ustrojem przyszłej wolnej Polski, zwracano szczególną uwagę na kwestie społeczne i konieczność

upodmiotowienia wszystkich warstw społecznych. W artykułach historycznych podnoszono zalety ustroju Rzeczypospolitej Obojga Narodów (artykuły prof. Oskara Haleckiego, Stanisława Kutrzeby i prof. Oswalda Balzera).

8. **„Rzeczpospolita Polska”**, oficjalny organ rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie, początkowo wydawany w formie dwutygodnika, a następnie miesięcznika. Ukazywał się w latach 1957-1991. Zawierał kronikę prac i działalności rządu, przegląd najważniejszych wydarzeń politycznych na emigracji i w kraju. Redaktorami byli: Wacław Grubiński, Jerzy Gawęda i Jan Walewski.

9. **„Wychowanie Ojczyście”**, kwartalnik pedagogiczny dla nauczycielstwa i rodziców, wydawany przez Zarząd Główny Polskiej Macierzy Szkolnej Zagranicą. Ukazywał się w latach 1955-1985, następnie jako „Wychowanie i Słowo Ojczyście” i „Słowo Ojczyście. Magazyn Pedagogiczny”. Redaktorami byli: Jan Wajs, Michał Goławski i Jerzy Samborski. W części oświatowo-metodycznej zawierało liczne materiały lekcyjne, ćwiczenia i pomoce do nauki języka polskiego oraz lekcje pokazowe. Zamieszczano w nim artykuły historyczne z dziejów Polski, walki o niepodległość, zasługi Polaków w drugiej wojnie światowej oraz na emigracji, dzieje literatury polskiej oraz utwory literackie i teatralne dla uczniów.

10. **„Teki Historyczne”**, należały do osobnej grupy czasopism londyńskich jako periodyki naukowe. Wydawały je wszystkie działające w Londynie towarzystwa naukowe. Teki były organem Polskiego Towarzystwa Historycznego w Wielkiej Brytanii. Redagowane były od roku 1947 przy znaczącym udziale generała Mariana Kukieła. Sekcja muzealna Towarzystwa wydawała kwartalnik „Broń i Barwa”.

11. **„Kontynenty - Nowy Merkuriusz”**, miesięcznik wydawany w Londynie w latach 1959-1966. Redaktorami byli: Adam Czerniawski, Bogdan Czajkowski, Florian Śmieja i Bolesław Taborski. Pismo było krytyczne wobec tradycyjnie konserwatywnego środowiska „polskiego Londynu”. Podejmowało tematy stosunków polsko-niemieckich, gospodarki i kultury w komunistycznej Polsce, roli Kościoła katolickiego etc. Miesięcznik był adresowany do młodej polskiej

inteligencji, która w poszukiwaniu własnej tożsamości kontestowała nienaruszalne imponderabilia pokolenia swoich rodziców związanych z tradycją II Rzeczypospolitej Polskiej.

12. „**Lwów i Wilno**”, tygodnik redagowany przez Stanisława Cata Mackiewicza znakomicie dowodzący wagę Kresów Wschodnich i ich zasługi dla rozwoju polskiej kultury.

13. „**Polemiki**”, kwartalnik historyczny wydawany nakładem wydawnictwa Polonia przez Andrzeja Stypułkowskiego, pomyślany jako antidotum na załamania historiografii PRL szczególnie dotyczące historii XX wieku. Pisywali w nim: Aleksander Bregman, Paweł Zaremba, Adam Ciołkosz .

Obecność silnie zintegrowanego środowiska polskiego uchodźstwa politycznego w Londynie sprzyjała nie tylko powstawaniu licznych tytułów prasowych, ale także dodatnio wpływała na rozwój wydawnictw, towarzystw naukowych, szkół i organizacji polonijnych.

Łączna ilość wydanych książek i broszur w Wielkiej Brytanii przekracza kilka tysięcy egzemplarzy. Wiele z nich dotyczyło historii Polski, literatury, kultury, edycji źródeł, pamiętników i tematyki polityczno-społecznej nieobecnej z racji cenzury w krajowym obiegu czytelniczym.

Do najważniejszych oficyn wydawniczych „polskiego Londynu” należały: Książnica Polska, Polish Book Depot, Caldrea House, Montgomeryshire Printing Co., Orbis. Wszystkie rozpoczęły działalność podczas drugiej wojny światowej. Najdłużej z nich na rynku utrzymał się **Orbis** kierowany przez Aleksandrę i Jerzego Kulczyckich (wielkich przyjaciół i dobroczyńców Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II).

Kolejną ważną oficyną wydawniczą to **Gryf Publication Ltd.** (1946 r.) znany dzięki hitom wydawniczym takim jak: Władysław Anders, *Bez ostatniego rozdziału* czy też *Najnowsza historia polityczna Polski*, Władysława Pobóg-Malinowskiego.

Trzecim po Orbisie i Gryfie szczególnie ważnym wydawnictwem polskim w Londynie jest **Katolicki Ośrodek Wydawniczy Veritas** (od 1947 r.), który ma na swoim koncie ponad 700 wydanych książek.

Poza wymienionymi wydawnictwami na uwagę zasługują działająca od 1963 roku **Polska Fundacja Kulturalna**, wydająca głównie beletrystykę oraz książki z najnowszej historii polski oraz związane z tzw. „emigracją solidarnościową” wydawnictwa **Polonia, Puls i Aneks**. Wydawnictwa te wywarły wielki wpływ na środowiska opozycyjne w kraju, do czego przyczyniła się ich polityka wydawnicza publikująca także autorów krajowych poza cenzurą.⁶ Cechą charakterystyczną wydawnictw polskiego Londynu było publikowanie na potrzeby kraju. Dzięki wydawnictwom emigracyjnym udało się skutecznie zahamować proces sowietyzacji młodego pokolenia inteligencji polskiej w kraju, polegający na zakłamywaniu najnowszej historii Polski. Tacy historycy emigracyjni związani z Londynem jak gen. Kukiel, Tadeusz Żenczykowski, Władysław Pobóg-Malinowski, Jędrzej Giertych, Wojciech Wasiutyński, Jan Ciechanowski, Adam i Lidia Ciołkoszowie, Aleksander Bregman czy uczestnicy wydarzeń tacy jak gen. Władysław Anders, gen. Stanisław Maczek, Edward Raczyński i wielu innych wpłynęli swoją twórczością na świadomość narodowej tożsamości całego pokolenia młodej inteligencji polskiej lat osiemdziesiątych.

Życie organizacyjne polskiego wychodźstwa w Londynie

Kolejnym bardzo ważnym świadectwem niezwykłej żywotności i wytrwałej pracy na rzecz zachowania narodowej tożsamości polskiej emigracji politycznej w Londynie jest działalność organizacyjna. Obejmuje ona wszystkie pola społecznej aktywności od religii, poprzez naukę i oświatę, kulturę, organizacje zawodowe, kombatanckie, młodzieżowe aż po stowarzyszenia i organizacje hobbystyczne. Podobnie jak w przypadku prasy ilość polskich organizacji w Wielkiej Brytanii szacowana na kilkaset w tym kilkadziesiąt o charakterze ponad lokalnym może budzić uzasadniony podziw. Tak znaczna ilość organizacji i stowarzyszeń wymagała instytucji koordynującej

---

⁶ T. Radzik, dz. cyt., s. 462-464.

działalność. Funkcję tę od roku 1947 pełni do chwili obecnej Zjednoczenie Polskie w Wielkiej Brytanii. Zjednoczenie skupia obecnie 70 największych organizacji polskich o charakterze ponadlokalnym, reprezentowanych w Radzie Zjednoczenia proporcjonalnie do swej liczebności. Siedzibą Zjednoczenia jest budynek Polskiego Ośrodka Społeczno-Kulturalnego w Londynie w licznie zamieszkałej przez Polaków dzielnicy Hammersmith.

Do najważniejszych organizacji polskich mających siedzibę w Londynie należały:

1. Organizacje kombatanckie, Stowarzyszenie Polskich Kombatantów (obecnie Fundacja SPK), Związek Lotników Polskich, Stowarzyszenie Marynarki Wojennej, Związek Inwalidów Wojennych etc.

2. Organizacje naukowe i oświatowe, Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie, Polskie Towarzystwo Historyczne, Instytut Polski i Muzeum im. Gen. Sikorskiego, Biblioteka Polska, Instytut Józefa Piłsudskiego, Towarzystwo im. Romana Dmowskiego, Towarzystwo Popierania Nauki Polskiej, Polish Heritage Society, Polski Ośrodek Naukowy, Polska Fundacja Kulturalna, Fundacja „Veritas”, Polska Macierz Szkolna, Instytut Wschodni „Reduta”, Instytut Badania Zagadnień Krajowych, etc.

3. Organizacje zawodowe, Związek Nauczycielstwa Polskiego za Granicą, Związek Pisarzy Polskich na Obczyźnie, Stowarzyszenie Prawników Polskich, Związek Dziennikarzy, Stowarzyszenie Techników Polskich, Związek Artystów Scen Polskich, Związek Polskich Artystów Plastyków, Związek Lekarzy Polskich na Obczyźnie, Związek Kupców, Przemysłowców Polskich i Właścicieli Nieruchomości, Stowarzyszenie Rolników Polskich etc.

4. Organizacje religijne, Polska Misja Katolicka na Anglię i Walię, Instytut Polskiej Akcji Katolickiej, Sekretariat Sodaliczki Mariańskich na Wychodźstwie etc.

5. Organizacje opiekuńcze i pomocowe, Towarzystwo Pomocy Polakom, Komitet Obywatelski Pomocy Uchodźcom z Polski, Food for Poland etc.

6. Organizacje młodzieżowe, Związek Harcerstwa Polskiego, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej, Polska YMCA (Young Men's Christian Association).

7. Inne, Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny, Polish Aid Foundation Trust, Fundacja Armii Krajowej, Fundacja z Brzezia Lanckorońskich, Stowarzyszenie Rodzin Osadników Kresowych, Stowarzyszenie Lwowian, Kijowian, Stanisławowian, Stryjan etc.

Ukazana powyżej krótka charakterystyka organizacji i stowarzyszeń polskiej emigracji politycznej w Wielkiej Brytanii dowodzi, iż mówienie o fenomenie polskości na Wyspach Brytyjskich nie jest żadną przesadą, tylko stwierdzeniem faktu. Przez 45 lat powojennej historii zwarte środowisko polskiego wychodźstwa nie tylko zachowało, ale w poważnym stopniu rozwinęło struktury organizacyjne wytworzone przez rząd na uchodźstwie, kontynuując rolę centrum polskiej diaspory walczącej o wolną Ojczyznę. Czynnikiem sprzyjającymi utrzymaniu narodowej tożsamości i przekazaniu polskości kolejnemu pokoleniu były:

- izolacja od komunistycznej Polski i jej agend w obcym językowo i kulturowo środowisku,

- powszechna świadomość wychodźstwa o kontynuacji legalizmu władz II Rzeczypospolitej Polskiej i konieczności zachowania dla przyszłych wolnych pokoleń Polaków najcenniejszych wartości ideowych i etycznych niepodległej Ojczyzny,

- odtworzenie na emigracji silnych struktur religijnych w postaci Polskiej Misji Katolickiej i polskich parafii,⁷

---

⁷ Polska Misja Katolicka w Wielkiej Brytanii powstała w 1894 r., jednakże jej gwałtowny rozwój datuje się od czasu II wojny światowej, kiedy to liczne rzesze polskich żołnierzy i emigrantów objęła opieką duszpasterską, charytatywną i patriotyczną. Po wojnie PMK objęła swoją opieką ok. 120 tysięcy Polaków mieszkających na terenie Anglii i Walii, zorganizowanych w 70 parafiach (dziś ta liczba wynosi 103 i przejawia stałą tendencję wzrostową, związaną z rosnącą liczbą Polaków w Zjednoczonym Królestwie).

- wybór kardynała Karola Wojtyły na najwyższy urząd Kościoła Katolickiego i związana z tym faktem eksplozja dumy narodowej Polaków rozsianych po całym świecie,

- powstanie Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” i przejście przez Polskę roli lidera przemian społeczno-politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej.⁸

Elity polskie w Londynie wypełniły swoją dziejową rolę depozytariusza narodowego dziedzictwa niepodległej Ojczyzny, chroniącego dla przyszłych wolnych pokoleń najcenniejsze wartości kształtujące polską tożsamość narodową. Najważniejsze z nich to umiłowanie Boga i Ojczyzny, umiłowanie wolności, kierowanie się w życiu społecznym dobrem wspólnym, honor i duma z polskości.

Polish elites in London after World War II

Summary

The Author points out that the massive dimension of Polish emigration in Great Britain was connected to the operations of the Polish Armed Forces in the West and the government of the Republic of Poland on emigration during the World War II. War-related and military nature of this emigration was dependent, inter alia, on the issue of Polish political future and the new order in Europe after the end of the war. This new great wave of Polish political emigration that is rightly currently called “the 2nd great emigration” had a huge impact upon the organisational forms of social and cultural life of the Polish emigrants in Great Britain as well as in other Western countries. The author pays attention to the fact that the Polish elites in London played their historical role of the national depository of the

---

⁸ Polacy w Wielkiej Brytanii bardzo aktywnie włączali się w akcje pomocy walczącym z reżimem komunistycznym rodakom. Kilkanaście polskich organizacji w Londynie wysyłało zebrane pieniądze, artykuły żywnościowe, leki, książki, odzież etc. O skali pomocy świadczą liczby, Medical Aid for Poland i Food for Poland wysłały leki i żywność o wartości powyżej 2 milionów 250 tysięcy funtów brytyjskich. Fundusz Pomocy Krajowi wysłał 180 tysięcy funtów na wszechstronną pomoc działaczom opozycyjnym.

---

heritage of an independent Homeland, protecting the most precious values shaping the Polish national identity, for the future free generations. The love for God and the Homeland, freedom, common welfare as the priority in social affairs, honour and pride of Polishness are the most important values.

Key words: identity, elite, London, emigration, the second world war, politics, Polish organizations.